

Dr. Petheő Attila

**NEMZETMEGTARTÓ
REFORMÁTUS EGYHÁZ
A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI
FELVIDÉKEN**

150 *éve*
a pedagógusképzésért

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Szeged, 2024

ISBN (nyomtatott): 978-963-648-003-5
ISBN (pdf): 978-963-648-004-2

Kiadja:
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2024

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kötet irányát ft. dr. Molnár János határozta meg, akinek nagy szerepe volt abban, hogy korábbi terveimtől eltérően új vizekre tudtam evezni. Halála miatt sajnos személyesen nem tudom ezt megköszönni, de monográfiámat az emlékének szentelem.

Külön ki kívánom emelni dr. Somogyi Alfréd folyamatos szakmai segítségét, amivel erőt adott a munkában. Dr. Szarka László és dr. Tömösközi Ferenc szakmai tanácsai a szakszerű kutatásban és az egyes látásmódok értékelésében segítettek. Dr. Pető Bálint a dolgozat felépítésének alakításában és a szakmai nyelvezet használatában működött közre. Köszönöm dr. Kovács Ábrahámnak, hogy doktori témavezetőmként tanácsaival segített. Hálával tartozom a SJE RTK korábbi dékánjának, dr. Lévai Attilának is.

Külön köszönettel tartozom Kassai Gyula lévai, Görözdi Miklós nemesócsai, Borsicky Judit szapi és Tücsök Zsuzsanna dunaradványi lelkészeknek, hogy betekintést adtak egyházközségeik irattárába.

A támogató hozzáállásért köszönettel tartozom a budapesti Magyar Református Egyház Zsinati Levéltára vezetőjének, dr. Horváth Erzsébetnek, és levéltárosának, Kánási Szabolcsnak; a prágai Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické levéltárosának, Vendula Zejfartovának, illetve a lévai Barsi Múzeum kutatójának, Nikola Mihálovának.

A könyvet Balázsnak és Barnának ajánlom!

ABSTRAKT

Moja kniha sa zaoberá tými účinkujúcimi doby, ktorí napriek búrkam histórie zachovali svoju maďarskú národnosť a reformované vierovyznanie. Nestačí, že oni sami obstáli, ale spravili všetko aj preto, aby posilnili časť národa, núteného žiť v novom štáte, vo svojej viere a v národnostnom vedomí. Neboli činní len teoreticky, ale efektívnou praktickou prácou vybudovali samostatnú cirkevnú a inštitucionálnu sieť pre Maďarov na Slovensku, čo napomohlo tunajšej komunite k tomu, aby odolalo asimilačným snahám štátu. Vo svojej práci predstavím inštitucionálne pozadie reformovanej cirkvi, poskytnem náhľad do vzťahov Maďarska k maďarskej komunite na Slovensku, oboznámim čitateľa s rôznymi životnými príbehmi duchovných, ktorí posilňovali národ, pre poučenie poukazujem na krivdy, ktoré postihli učiteľov a duchovných reformovaného vierovyznania, respektíve upozorňujem na dobový dokument, ktorý sa pokladá za novinku.

Kľúčové slová: duchovný reformovaného vierovyznania, krivdy, maďarská menšina v Československu, reformovaná cirkev, učiteľ reformovaného vierovyznania, vysokoškolské vyučovanie.

ABSZTRAKT

Könyvem a Trianon utáni időszaknak azokkal a szereplőivel foglalkozik, akik a történelem viharai ellenére megtartották magyar nemzetiségüket és református vallásukat. Nem elég, hogy ők maguk helytálltak, de mindent megtettek azért, hogy megerősítsék hitében és nemzettudatában az új országba kényszerített nemzetrészt. Nem csupán elméleti, hanem hatékony gyakorlati munkával önálló egyházi és intézményi hálózatot építettek a felvidéki magyarság számára, ami hozzásegítette a közösséget ahhoz, hogy ellenálljon az állami asszimilációs törekvéseknek. Dolgozatomban bemutatom a református intézményi hátteret, ízelítőt adok a felvidéki közösséghez való magyarországi viszonyulásból, nemzetet erősítő különféle lelkeszi pályákat ismertetek meg, okulásul rávilágítok a református tanítókat és lelkeszket ért sérelmekre, illetve felhívom a figyelmet egy újdonságnak számító kordokumentumra.

Kulcsszavak: csehszlovákiai magyar kisebbség, felsőoktatás, sérelmek, református egyház, református lelkesz, református tanító

ABSTRACT

My book deals with the actors of the period who, despite the storms of history, kept their Hungarian nationality and Reformed religion. They not only did hold on, but they did everything they could to strengthen the faith and national consciousness of those Hungarians who were forced to live in the new country. With theoretical and an effective practical work they built an independent church and institutional network for Hungarians in Slovakia, which helped the community to resist state assimilation efforts. In my Dissertation I present the institutional background of the Reformed Church, I give an introspection into the Hungarian attitude towards the mentioned community in Slovakia, I introduce various pastoral careers that had strengthened the nation and as a lesson I highlight the grievances against the Reformed teachers and clergymen, respectively I would like to draw attention to an age document which is a novelty.

Keywords: higher education, Hungarian minority in Czechoslovakia, grievances, Reformed Church, Reformed clergyman, Reformed teacher.

TARTALOM

I. A református egyház nemzetmegtartó szerepe a két világháború közti Csehszlovákiában	11
1. Bevezetés	11
2. A mű szerkezete és főbb kutatási céljai	11
2.1. Források	13
2.2. Historiográfiai áttekintés	15
3. Történeti háttér	16
3.1. A Trianon előtti korszak társadalma	16
3.2. Az államalkotó többség	16
3.3. A csehszlovákiai magyarság	18
3.4. A csehszlovákiai magyar politikum	21
3.5. Az oktatásügy helyzete Csehszlovákiában	25
3.5.1. Elemi iskolai oktatás	26
3.5.2. Középiskolai oktatás	27
3.5.3. Felsőoktatás	29
3.5.4. A Szlovenszkoí Általános Magyar Tanítóegyesület és a Magyar Tanító című lap	30
II. A református értelmiségi képzés Csehszlovákiában	38
1. Egyházi igény a lelkész- és tanítóképzésre, egyházügyi átalakítások	38
2. A Losonci Teológiai Szeminárium	43
2.1. A teológia tanári kara	49
2.2. A teológiai szeminárium szervezeti szabályzata kiemelt fontosságú szakaszai	54
2.3. Református Irodalmi Társaság	55
2.4. A gyakorlati teológiai oktatás	56
2.5. A szlovák nyelv oktatása	57
2.6. Nők a teológián	58
2.7. Duális képzés a teológián	60
3. A komáromi tanítóképző	61
3.1. A református tanítóképző felállításának tervei és megalakulása	64
3.2. A komáromi tanítóképző rendtartási szabályzata	70
3.3. A neveléstan tárgy küldetése	71
3.4. A gyermeklélektan tárgy küldetése	72
3.5. Tanítási gyakorlat, gyakorlóiskolai képzés	73
3.6. Az államnyelv oktatásának fontossága a tanítóképzőben	74
3.7. Zeneoktatás	75
4. Összegzés	76

III. A református egyházat ért sérelmek a Trianon utáni Csehszlovákiában	78
1. Református iskolaügyi sérelmek	78
2. A református lelkészeket ért sérelmek	87
3. Sörös Béla meghurcolása.	93
IV. Nemzetmegtartó lelkészek	96
1. Antal Gyula	96
1.1. A városépítő lelkész	96
1.2. A városvezető	109
2. Birtha József	114
2.1. A lévai egyházépítő	114
2.2. Közíró és lapigazgató	124
2.3. A politikus	132
2.4. Birtha és a lévai gyülekezet közötti ellentét	136
3. Csekes Béla	140
3.1. A falusi lelkész	140
3.2. A nemzetközi kapcsolatok ápolója	145
3.3. A Református Világszemle	149
4. Gyalókay László, a pragmatikus egyházi vezető	160
4.1. A született lelkész	160
4.2. A konzervatív és hatékony esperes	163
4.3. A sokoldalú vezető	168
V. A csehszlovákiai magyar református közösség helyzetéről a Trianon után megjelenő magyarországi lapokban	172
VI. Tárnok Gyula és a Szürke könyv	182
1. Katona, lelkész, polgár	182
2. A Szürke Könyv	186
VII. Összefoglalás	190
IX. IRODALOM	192
Levéltári források:	192
Jegyzőkönyvek:	192
Folyóiratok	194
Monográfiák, tanulmányok	195
Online források	199